

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาตะเพียนसानโบราณ แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร

THE STUDY OF LOCAL WISDOM IN PALM-LEAFED CARP, TALARD PLU SUB-DISTRICT, THONBURI DISTRICT, BANKOK.

คมชวัชร พสุริจันทร์แดง / KHOMCHAWAT PHASURICHANDAENG

อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏยศาสตร์และการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

LECTURER OF DEPARTMENT OF PERFORMING ARTS, FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL, SCIENCE
BANSOMDEJCHAOPRAYA RAJABHAT UNIVERSITY

กชกร ชิตท้วม / KODCHAKORN CHITTHUAM

อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏยศาสตร์และการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

LECTURER OF DEPARTMENT OF PERFORMING ARTS, FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL, SCIENCE
BANSOMDEJCHAOPRAYA RAJABHAT UNIVERSITY

ธนนท์พัชร อัสวเสมาชัย / TANANPACH ASAVASEMACHAI

อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏยศาสตร์และการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

LECTURER OF DEPARTMENT OF PERFORMING ARTS, FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL, SCIENCE
BANSOMDEJCHAOPRAYA RAJABHAT UNIVERSITY

Received : July 17, 2024
Revised : December 6, 2024
Accepted : December 13, 2024

บทคัดย่อ

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาตะเพียนसानโบราณ แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษภูมิปัญญาท้องถิ่นวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตรและนำมาสร้างสื่อ วิทยุทัศน์ “วิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร” เผยแพร่ในรูปแบบออนไลน์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือในการวิจัย คือ เอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนา การสังเกตการณ์ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนสามัคคีธรรม มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้นมาเกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า ชื่อเต็มว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียน ฉลุไทยลายวิจิตร เพื่อดำเนินกิจกรรม การผลิต การแปรรูป โดยมีภูมิปัญญาทางชุมชนเป็นแนวทาง และใช้ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคมของชุมชน นำไปสู่การพึ่งตนเองและการเพิ่มรายได้ให้ชุมชน ผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนसान โดยนำโบราณมาสานเป็นรูปปลาตะเพียน และตกแต่งเป็นลวดลายฉลุที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีสีสัน สวยงาม มีความประณีตงดงาม ลูกค้าของกลุ่มแบ่งออกเป็นลูกค้าชาวไทยและชาวต่างชาติที่สั่งสินค้าครั้งละจำนวนมาก เพื่อนำไปประดับตกแต่งสถานที่ ได้แก่ โรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร เป็นต้น ผลงานของคุณณัฐธร แดงสีพล ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตรมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่จนได้ชื่อว่าปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร จนเกิดเป็นผลงานที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับทั้งจากชาวไทยและชาวต่างชาติ

และเพื่อสร้างสื่อวีดิทัศน์ “วิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร” เผยแพร่ในรูปแบบออนไลน์ โดยการเล่าเรื่องโดยใช้ภาพเคลื่อนไหวทำหน้าที่หลักในการนำเสนอเนื้อเรื่องหรือเรื่องราวต่าง ๆ มีเสียงเข้ามาช่วยเสริมในส่วนของการสื่อความหมาย สร้างความเข้าใจ สร้างความรู้สึกใกล้ชิดกับผู้ชม

คำสำคัญ : วิสาหกิจชุมชน, ปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

The study of palm - leafed carp of Talard Plu, Thonburi, Bangkok, was the investigation of local wisdom about Wichit patterns palm - leafed carp and the creation of an online media work called “Wichit Patterns Palm - Leafed Carp Community Enterprise”. The study method was qualitative research. The data were collected from related documents, interviews, conversations, and observations. The community has launched the community enterprise in which was related to production, that was the palm - leafed carp with the full title of “Wichit Patterns Palm - Leafed Carp Community Enterprise”. The community enterprise was managed by a group of folks who had a common lifestyles and carried out activities, produced, and processed the products based on the local wisdom, using environmental, economic, cultural, and community social resources. This resulted in the people self - dependence and community income. The focus of this enterprise was the local people’s benefits and strength. There was a number of customers, both Thais and foreigners, whose order required a number of products in order to use them as the place decoration such as hotels, residences, restaurants, etc. Apart from its remarkable beauty, the weaved fish was believed was the symbol of richness and the protection from bad things. So, it has a famous mobile up until the present time. Palm - leafed carp, a handcraft by Mr.Natthorn Daengseephon, the leader of the Wichit Patterns Palm - Leafed Carp Community Enterprise, had its own unique pattern so that it has been called Wichit Patterns Palm - Leafed Carp. The product’s patterns have been designed based on individual interests, which has been carefully studied, examined, and modified, until it became a famous and acceptable product by both Thai and foreign customers. and to create video media “Thai Carp Carp Community Enterprise” published in an online format. By telling stories using moving images, the main function is to present the plot or various stories, with sound added to supplement the images to convey meaning. create understanding Create a feeling of closeness to the audience

Keywords: Community enterprise, Wichit Patterns Palm - Leafed Carp, Local wisdom

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเป็นเรื่องที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณีวิถีชีวิตการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้าน และในส่วนที่เป็นปัจเจกชนของชาวบ้านเองแทบทั้งสิ้น (ปรีชา อุยตระกูล, 2531, น.10)

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นเพรากฐานความรู้ของท้องถิ่นที่ได้ความรู้จากการดำเนินชีวิตและสามารถสืบทอดภูมิปัญญาของพวกเขามาได้โดยตลอด (เสรีพงศ์พิศ, 2536, น.17)

ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงนับเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมความรู้ และประสบการณ์ของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนเกิดเป็นวิถีชีวิต มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและมีความหมายเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น สามารถนำมาใช้จัดการและพัฒนา

ชีวิตของคนในท้องถิ่น ทั้งนี้ยังอาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือองค์ความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวตนของผู้คนนั้น ๆ เอง หากมีการสืบค้นเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์จนกระทั่งเกิดการยอมรับ และสามารถถ่ายทอด เพื่อเป็นพื้นฐานในการปรับปรุงยุคพัฒนา นำไปสู่การต่อยอดตามวิถีปฏิบัติของสังคมอย่างทันสมัย

วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการซึ่งรวมถึงกระบวนการผลิต และทรัพยากรทุกขั้นตอนโดยมีภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายขององค์กรชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการเรียนรู้ชุมชน ซึ่งมีได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อการสร้างกำไรทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงกำไรทางสังคม ได้แก่ความเข้มแข็งของชุมชนและความสงบสุขของสังคมด้วย (วิชิต นันทสุวรรณ, 2544, น.28)

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร ได้มีการสานปลาตะเพียนโบราณเป็นอาชีพเก่าแก่ที่ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษนานกว่า 100 ปี โดยสันนิษฐานว่าชาวไทยมุสลิมซึ่งล่องเรือขายเครื่องเทศอยู่ตามแม่น้ำเจ้าพระยาและอาศัยอยู่ในเรือเป็นผู้ประดิษฐ์ปลาตะเพียนสานด้วยโบราณขึ้นเป็นครั้งแรก แรงบันดาลใจอาจจะมาจากความผูกพันกับท้องน้ำ และความคุ้นเคยกับรูปร่างหน้าตาของปลาตะเพียนเป็นอย่างดี กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร ได้ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นการ รวมกลุ่มของคนในชุมชนตลาดพลูเพื่อผลิต ผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียน โดยได้ส่งประกวดครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2550 ได้ระดับ 3 ดาว มีสมาชิกเริ่มต้น 10 คน และต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. 2553 ได้มีเครือข่ายการร่วมมือจากผู้ผลิตปลาตะเพียนที่อยู่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาหลายกลุ่มเข้ามาทำปลาตะเพียนร่วมกัน จนถึงปัจจุบัน (สมจินตนา จิรายุกุล และคณะ, 2560, น. 16)

ในด้านความเชื่อ ปลาตะเพียนสาน เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากช่วงที่ ปลาโตเต็มทีนั้น เป็นช่วงเดียวกับช่วงเวลาที่ข้าวตกรวง นอกจากนี้ผู้ใหญ่มักจะแขวนปลาตะเพียนสาน ไว้เหนือเปลเด็ก เพื่อเป็นการอวยพรให้เด็กสุขภาพแข็งแรง อนึ่งเมื่อครั้งที่สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ เสด็จและขึ้นพระอุสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าทีปังกรรัศมีโชติ มหาวชิโรตตมางกูร สิริวิบูลยราชกุมาร เมื่อครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าที

ปังกรรัศมีโชติ ในปี พ.ศ. 2548 ได้มีการให้ประชาชนชาวไทยร่วมกันสานปลาตะเพียนร้อยเป็นโมบายแขวนประดับไว้ที่หน้าบ้าน หรือห้างร้านเพื่อเป็นการถวายพระพรในคราวนั้น ทั้งนี้ ปลาตะเพียนสานมี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะลวดลายที่ได้ตกแต่งตกแต่งอย่างสวยงาม ซึ่งได้ริเริ่มให้ประดิษฐ์ขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) และอีกลักษณะหนึ่งเป็นเพียงการสานตามรูปแบบสีสนธรรมชาติของโบราณ

อีกหนึ่งความเชื่อเกี่ยวกับปลาตะเพียนโบราณงานจักสานด้านหัตถกรรมจากภูมิปัญญา ชาวบ้านในแถบที่ราบลุ่มภาคกลางของไทยก็คือ ความเชื่อที่ว่าปลาตะเพียนเป็นปลาที่แพร่ขยายพันธุ์ได้ง่ายหากินเก่งชอบอยู่รวมกันเป็นฝูงใหญ่ ซึ่งแสดงถึงความรักความผูกพันในกลุ่ม ดังนั้นการสานปลาตะเพียนเพื่อทำเป็นของเล่นให้เด็ก ๆ จะช่วยให้เด็กเล็ก ๆ เลี้ยงดูง่ายเจริญเติบโตได้รวดเร็วเหมือนปลาตะเพียน และที่สำคัญเด็กจะโตขึ้นแล้วมีความรักความผูกพันกันภายในครอบครัว เช่นเดียวกับฝูงปลาตะเพียนนั่นเอง แต่หากพิจารณาดูสภาพความเป็นจริงจะพบว่ารูปร่างลักษณะของปลาที่สานจากใบมะพร้าวหรือโบราณนั้นบังเอิญที่มีรูปร่างลักษณะที่คล้ายคลึงกับปลาตะเพียนจริง ๆ มากกว่าชาวบ้านในชนบทจึงมักเรียกปลาสานจากใบมะพร้าวหรือโบราณว่า “ปลาตะเพียนสาน” (บุญส่ง เรศสันเทียะ, 2553, น.59)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาตะเพียนสานโบราณ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อสร้างสื่อวิทัศน์ “วิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร” เผยแพร่ในรูปแบบออนไลน์

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาตะเพียนสานโบราณ แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร” มุ่งศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตของชาวชุมชนสามัคคีธรรม ความเป็นมาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร แนวคิด วิธีการและเอกลักษณ์ของปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตรเท่านั้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น “การสานปลาตะเพียนใบลาน” คณะผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดในเก็บข้อมูลด้านเอกลักษณ์สำคัญของการสานปลาตะเพียนใบลานและบริบททางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นและชุมชนแขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร โดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์และแบบบันทึกข้อมูล ทั้งแบบปฐมภูมิและทุติยภูมิจากเอกสารทางและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสังเกต สื่อสารสนเทศ การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ รวมถึงประสบการณ์ของผู้วิจัยเพื่อนำมาสนับสนุนงานวิจัยนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัยในรูปแบบงานวิจัยการออกแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research design) เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย และผู้เกี่ยวข้องกับการวิจัย ซึ่งจะนำเสนอข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาตะเพียนสานใบลาน แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร” คณะผู้วิจัยได้มีวิธีการสืบค้นข้อมูล ดังนี้

1.1 การสำรวจข้อมูลเชิงเอกสาร

การสำรวจข้อมูลเชิงเอกสารนี้ เป็นการค้นคว้าหาข้อมูลในตำรา หนังสือ วารสาร บทความ งานวิจัย ที่มีข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษรที่น่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับ มีประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับเขตธนบุรี วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และอัตลักษณ์ทางด้านภูมิปัญญา วิสาหกิจชุมชน รวมถึงความเป็นมาของปลาตะเพียนสานใบลาน

1.2 การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

การใช้การสัมภาษณ์มาเป็นหนึ่งในเครื่องมือของการวิจัย นับว่าเป็นที่นิยมเนื่องจากการสัมภาษณ์นั้นเป็นการได้กล่าวถึงประสบการณ์โดยตรงของผู้ที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านนั้น ๆ ซึ่งเป็นประสบการณ์ส่วนตัวที่ไม่ได้มีการเผยแพร่อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ย่อมมีความน่าเชื่อถือ ซึ่งมีวิธีใช้ในการสัมภาษณ์นั้น มีทั้งการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม โดยมีการตั้งคำถามในประเด็นเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วิถีชีวิตของชาวบ้าน

ในชุมชนสามัคคีธรรม และความเป็นมาของวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร และวิธีการสานปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) อนุรักษ์ แดงสีพล ผู้ก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร และผู้เชี่ยวชาญทางด้านการสานปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร

2) นงคินุช ธนะรุ่งเรือง อดีตประธานชุมชนสามัคคีธรรม และผู้มีความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและสินค้า OTOP ชุมชนสามัคคีธรรม แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

3) ชมภัทร์ ปฎิมาวดี เจ้าพนักงานพัฒนาสังคมชำนาญงาน ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

1.3 สื่อสารสนเทศ

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาสื่อสารสนเทศต่าง ๆ ในประเด็นของข้อมูลพื้นฐานของเขตธนบุรี วิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร วิธีการและขั้นตอนของการสานปลาตะเพียนใบลาน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการสร้างสื่อวีดิทัศน์เพื่อเผยแพร่ในรูปแบบออนไลน์

2. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยมีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

2.1 การวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความ ทางวิชาการ สื่อสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของ การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาตะเพียนสานใบลาน แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นของ การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาตะเพียนสานใบลาน แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัย

จากการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาตะเพียนสานใบลาน แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร คณะผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนสามัคคีธรรม

ชุมชนสามัคคีธรรม เป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่ง ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นให้เป็นชุมชนโดยกรุงเทพมหานครเมื่อปี พ.ศ. 2535 ในสมัยท่าน พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ในสมัยนั้น มีพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ ซึ่งเป็นที่ของเอกชน ได้จัดตั้งเป็นชุมชนของกรุงเทพมหานคร จะได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเขตในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการพัฒนาชุมชน ฝ่ายพัฒนาชุมชนทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง สนับสนุนชุมชนในด้านกิจกรรมซึ่งเป็นกิจกรรมประจำเดือน เช่น การฝึกอาชีพ การพัฒนาฝีมือแรงงาน รวมถึงการส่งเสริมต่าง ๆ มีการก่อตั้งกองทุนแม่ของแผ่นดิน การสนับสนุนด้านสาธารณูปโภค มีอุปกรณ์ที่ใช้เพื่อป้องกันเหตุภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น เหตุอัคคีภัย ที่ได้รับการสนับสนุน ด้านอุปกรณ์จากสำนักงานเขตธนบุรี

เมื่อก่อนมีโรงงานทำนึ่งก็ โรงงานปั่นปอ โรงเรียนเป็นสวนกล้วย สวนมะพร้าว มีคลองไหลผ่าน เหตุที่ได้ชื่อว่าชุมชนสามัคคีธรรมก็เพราะว่า แต่เริ่มเดิมทีเมื่อเจ้าของที่ดินยกที่ดินให้เป็นทางเข้า - ออกของชุมชน ชาวบ้านในชุมชนจึงได้ร่วมแรงร่วมใจกับทำทางเข้า - ออก ทำให้ได้ชื่อว่า ชอยสามัคคีธรรม ผู้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (นางคันขุ ธนะรุ่งเรือง, สื่อสารส่วนบุคคล, 21 สิงหาคม 2565)

ผู้คนในชุมชนชุมชนอยู่กันอย่างพี่น้อง สงบสุข มีความสามัคคีปรองดอง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี และที่สำคัญคือมี น้ำพริกกรมพล อาหารที่ขึ้นชื่อจนกลายเป็นสินค้า OTOP ของชุมชน โดยในชุมชนแห่งนี้ มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุยหลายวิจิตร ได้ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนตลาดพลู เพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนสานด้วยใบลานซึ่งเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงและเป็นสินค้าส่งขายนอกประเทศ จนเป็นที่ยอมรับทั้งจากชาวไทยรวมถึงชาวต่างชาติ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุยหลายวิจิตร ได้ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนตลาดพลู เพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียน โดยได้ส่งประกวดครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2550 ได้ระดับ 3 ดาว มีสมาชิกเริ่มต้น 10 คน และต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. 2553 ได้มีเครือข่ายการร่วมมือจากผู้ผลิตปลาตะเพียนที่อยู่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาหลายกลุ่มเข้ามาทำปลาตะเพียนสานร่วมกัน จนถึงปัจจุบัน

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มปลาตะเพียนฉลุยหลายวิจิตร ตั้งอยู่ที่ เลขที่ 1415 ซอยเทอดไท 35 ถนนเทอดไท แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร 10600 เป็นวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตสินค้าประเภทเครื่องสานใบลาน โดยนำใบลานมาสานเป็นรูปปลาตะเพียน และตกแต่งเป็นลวดลายฉลุมีสีสัน สวยงาม เป็นเครื่องแขวนประดับตามบ้าน หรือแขวนที่เปลนอนเด็ก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสินค้าในวิสาหกิจชุมชนกลุ่มปลาตะเพียนฉลุยหลายวิจิตรคือปลาตะเพียนที่สานด้วยใบลานฉลุเป็นลวดลายที่มีความประณีตงดงาม ลักษณะของการดำเนินงานของกลุ่ม จะมีคำสั่งซื้อของลูกค้าโดยผู้นำกลุ่มรับสั่งสินค้าจากลูกค้าและส่งคำสั่งซื้อสินค้าไปให้แก่กลุ่มสมาชิกในวิสาหกิจชุมชนเพื่อทำการผลิตสินค้าตามคำสั่งซื้อที่ได้รับ ลูกค้าของกลุ่มแบ่งออกเป็นลูกค้าที่สั่งสินค้าครั้งละจำนวนมาก เพื่อนำไปประดับตกแต่งสถานที่ ได้แก่ โรงแรม ที่พัก และกลุ่มลูกค้าที่ซื้อสินค้าจากการออกร้านแสดงสินค้าตามงานต่าง ๆ ที่จัดโดยหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ได้แก่ งานแสดงสินค้าโอท็อป เป็นต้น

ปัจจุบันได้จดทะเบียนสินค้า OTOP ที่เขตธนบุรี ใช้ชื่อ กลุ่มปลาตะเพียนฉลุยหลายวิจิตร ผลงานได้ที่ 2 จากการจัดประกวดของสมาคมคหกรรมแห่งประเทศไทย และได้ถวายปลาตะเพียนแด่พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 (พระอิสริยยศในขณะนั้น) ถวายปลาตะเพียนแด่ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) และถวายแด่ใบลานแด่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พระอิสริยยศในขณะนั้น) คุณณัฐธ แดงสีพล ผู้ก่อตั้งกลุ่มได้เป็นวิทยากรในการประชุมระดับชาติและนานาชาติ ได้แก่ งานประชุมใหญ่ไลออนด์, งาน TCEB10 เป็นต้น

ปลาตะเพียนใบลานฉลุหลายวิจิตรนี้ เป็นผลงานการสร้างสรรค์ของ คุณณัฐธ แดงสีพล ผู้ก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุยหลายวิจิตร แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร และผู้เชี่ยวชาญทางด้านการสานปลาตะเพียนฉลุหลายวิจิตร ได้มีแนวคิดและแรงบันดาลใจมาจากการช่วยบุตรชายทำการบ้านการสานปลาตะเพียนที่ได้รับมอบหมายมาจากคุณครู เมื่อได้ทดลองจึงเห็นว่าใบลานมีความสวยงามตามธรรมชาติ จึงเกิดแรงบันดาลใจต้องการทดลองทำปลาตะเพียนสานใบลานฉลุหลายโดยลายแรกที่ทดลองคือ ลายขนมปังขิง ในขั้นตอนแรกคือ

การเตรียมใบลานแห้งมาชุบน้ำแล้วเช็ดให้แห้ง จากนั้นม้วนเป็นกลม ๆ ทิ้งไว้ 1 คืน ถ้าได้ตากแดดจะยิ่งดี วันต่อมามาแกะออกแล้วม้วนกลับด้าน เพื่อให้ทั้ง 2 ด้านแห้งเสมอกัน เป็นการป้องกันการเกิดเชื้อรา และทำให้ใบลานยืด หากจะนำมาฉลุลายก็นำใบลานที่ม้วนนั้น นำผ้าชุบน้ำเช็ดแล้วม้วนกลับอีกครั้ง ทิ้งไว้ประมาณ 30 นาที ใบลานก็จะยืดตรง จากนั้นจึงสามารถนำมาฉลุลายได้ ถ้าหากรีดด้วยความร้อนเพื่อให้ใบลานยืดตรง จะทำให้ใบลานแห้งกรอบไม่สามารถฉลุลายได้ เพราะฉะนั้นวิธีรีดด้วยความร้อนจะไม่เหมาะกับใบลาน ในการประกอบส่วนหาง ในขั้นตอนการทดลองนั้น ใช้การเย็บด้วยจักร แต่เกิดปัญหาคือฝียึดจะเป็นถ่วงอก จึงปรับเปลี่ยนมาใช้ในการเย็บด้วยมือ เกิดผลให้ฝียึดมีความถี่ขึ้น และการใช้ด้ายที่มีคุณภาพสูง ก็จะสามารถเย็บได้แน่นและสวยงามมากกว่าการเย็บด้วยจักร



ภาพที่ 1 ณัฐธร แดงสีพล ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุ
ไทยลายวิจิตร

ที่มา : ภาพถ่ายโดยคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2565



ภาพที่ 2 ช่องลมลายขนมปังขิง

ที่มา : <https://ngthai.com/travel/31220/ginger-bread-house>



ภาพที่ 3 ใบลานแห้งที่นำมาม้วนเป็นมัดกลม

ที่มา : ภาพถ่ายโดยคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2565



ภาพที่ 4 การสานปลาตะเพียนใบลาน

ที่มา : ภาพถ่ายโดยคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2565

2. เอกลักษณ์ของปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร

ปลาตะเพียนสานใบลาน ผลงานของคุณณัฐธร แดงสีพลนี้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่สามารถหาได้จากที่อื่น จนได้ชื่อว่าปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร นั่นคือการฉลุลวดลายไทย วิจิตรลงบนหางปลา โดยการจัดลายให้ตรงกับช่องของหางปลา จากนั้นจึงเขียนลวดลายลงไป แล้วใช้ปลายแหลมของมีดกรีดตามลวดลายนั้น จะต้องใช้ใบมีดที่คม เพื่อให้ได้ลายที่สวยงาม ซึ่งเป็นผลงานที่คุณณัฐธรได้คิดค้นการฉลุลายขึ้นมาจากสิ่งที่ตนเองสนใจ นั่นคือลายขนมปังขิง ที่เป็นลายฉลุไม้สำหรับตกแต่งอาคารในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงได้มีการ

ศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียด ทดลอง และปรับปรุงทั้งใน ส่วนของลวดลาย ไปจนถึงขั้นตอนกรรมวิธีในการประดิษฐ์ ผลงานผลิตภัณฑ์ จึงได้เกิดเป็นผลงานที่มีชื่อเสียง เป็นที่ ยอมรับ และเป็นที่น่าสนใจทั้งจากชาวไทยและชาวต่างชาติ ใน การสั่งซื้อปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตรเพื่อไปใช้ในการ ประดับตกแต่งโรงแรม ห้างร้าน อาคาร รวมไปถึงร้านอาหาร ต่าง ๆ อีกด้วย



ภาพที่ 5 ผลงานปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร
ที่มา : ภาพถ่ายโดยคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2565



ภาพที่ 6 ผลงานปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร
ที่มา : ภาพถ่ายโดยคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2565

3. การนำเสนอในรูปแบบวีดิทัศน์

การผลิตสื่อวีดิทัศน์และนำเสนอในรูปแบบ ออนไลน์นี้ เกิดจากการที่คณะผู้วิจัยได้มีการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบของหนังสือ ตำรา เอกสาร รวมไปถึงการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับ

งานวิจัย เมื่อได้ข้อมูลตามที่ต้องการแล้วจึงนำมาสังเคราะห์ เพื่อให้ได้มาซึ่งเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จนมา ถึงกระบวนการผลิตสื่อ ในขั้นแรกต้องมีการเรียบเรียงบทวิ ดิทัศน์ (Script) ต่อมาคือการดำเนินการถ่ายทำ จากนั้นก็ คือกระบวนการตัดต่อ ตรวจสอบผลงานเพื่อให้เกิดความ สมบูรณ์ และดำเนินการเผยแพร่ในช่องทางออนไลน์บน แพลตฟอร์ม (Platform) ยูทูบ (Youtube)

ในส่วนของการนำเสนอสื่อวีดิทัศน์ วิสาหกิจชุมชน ปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร คณะผู้วิจัยได้มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. การนำเสนอข้อมูลของเขตธนบุรี โดยจะมีบท วิดิทัศน์ที่มีเนื้อหาและข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติของ แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี ประกอบการภาพเคลื่อนไหวโดย รวมของสภาวะแวดล้อมทั่วไป
2. การนำเสนอข้อมูลของชุมชนสามัคคีธรรม กล่าวถึงเนื้อหาโดยทั่วไป และแนะนำชุมชน
3. การนำเสนอข้อมูลของวิสาหกิจชุมชนปลา ตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร มีเนื้อหานำเสนอข้อมูลของเริ่ม แรกของการสานปลาตะเพียน รวมถึงการสาธิตการสานปลา ตะเพียนพอสั่งเป



ภาพที่ 7 การนำเสนอสื่อวีดิทัศน์ในรูปแบบออนไลน์
ที่มา : ภาพถ่ายโดยคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2565

ภาพที่ 7 การนำเสนอสื่อวีดิทัศน์ในรูปแบบออนไลน์
ที่มา : ภาพถ่ายโดยคณะผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2565

การสานปลาตะเพียนโบราณฉลุไทยลายวิจิตรนี้ เป็นผลงานของ คุณณัฐธ แดงสีพล ผู้ก่อตั้งวิสาหกิจชุมชน ปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ซึ่งได้เกิดแนวความคิดในการสานปลา ตะเพียนโบราณนี้ โดยเริ่มมาจากการที่คุณครูได้สั่งงานให้ บุตรชายคนโตสานปลาตะเพียน โดยให้นักเรียนค้นคว้า หาความรู้ และวิธีการทำด้วยตนเอง เมื่อได้ซื้อโบราณจึงเห็น

ว่าโบราณมีความสวยงาม โดยที่ไม่ต้องทาสีให้ยุ่งยาก จึงเกิดความคิดที่อยากจะทดลองทำปลาตะเพียนสานโบราณขึ้นมา ซึ่งลายแรกที่ทดลองทำคือ ลายขนมปังขิง ที่มาจากลายฉลุไม้ช่องลมของเรือนขนมปังขิง ในสมัยรัชกาลที่ 6 (ฉัตรแดงสีพล, สื่อสารส่วนบุคคล, 21 สิงหาคม 2565)

จากข้อมูลความเป็นมาของชุมชน ความเชื่อ ผนวกกับฝีมือการสานปลาตะเพียนอันงดงาม และประณีตบรรจงจนก่อให้เกิดเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งที่ผลิตสินค้าอันมีค่าเชิงวัฒนธรรม ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งถึงสะท้อนถึงมรดกภูมิปัญญาและความสามารถของผู้ที่เปรียบประดุจปราชญ์ของชุมชนแห่งนี้ คณะผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การสานปลาตะเพียน ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตรแขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร ผ่านรูปแบบกระบวนการงานวิจัย โดยมุ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลด้านเอกลักษณ์สำคัญ และบริบทต่าง ๆ ของท้องถิ่นและชุมชน เพื่อเป็นพื้นฐานข้อมูลในการจัดการท่องเที่ยวพื้นที่เชิงวัฒนธรรม ทั้งยังการส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตรแขวงตลาดพลู ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาตะเพียนสานโบราณ แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นปลาตะเพียนสานโบราณ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร และเพื่อสร้างสื่อวีดิทัศน์ “วิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร” เผยแพร่ในรูปแบบออนไลน์ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นการหาคำตอบจากเหตุการณ์สภาพแวดล้อม มีวิธีการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วม แล้วนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์นั้น ๆ กับสภาพแวดล้อม ซึ่งอาจต้องใช้ระยะเวลาในการติดตามข้อมูล โดยมีการรวบรวมข้อมูลทางด้านเอกสารที่ประกอบไปด้วย หนังสือ งานวิจัย และบทความทางวิชาการ รวมไปถึงการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านประวัติความเป็นมา การดำเนินวิถีชีวิตของชาวชุมชนสามัคคีธรรม แนวคิด

และวิธีการสานปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร เอกลักษณ์ของปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร อีกทั้งด้านความเชื่อของการแขวนปลาตะเพียนสาน เมื่อได้ข้อมูลดิบจากการค้นคว้าทางด้านเอกสารและการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว จึงนำมาสังเคราะห์เพื่อให้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นรากฐานแนวปฏิบัติของท้องถิ่นที่ได้เรียนรู้สั่งสมมาจากการดำเนินชีวิต โดยผ่านการปฏิบัติทางจารีตประเพณี วิธีการดำรงชีพ รวมไปถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และทรัพยากร จากนั้นได้มีการพัฒนาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนสามารถสืบทอดในท้องถิ่นต่อกันมาจนกลายเป็นภูมิปัญญาของพื้นที่นั้น ๆ และก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ เช่น ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ One Tambon One Product (OTOP)

ชุมชนสามัคคีธรรม เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ได้มีการจัดตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 ในสมัยท่าน พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในสมัยนั้น ได้จัดตั้งขึ้นให้เป็นชุมชนของกรุงเทพมหานคร ผู้คนในชุมชนดำเนินวิถีชีวิตร่วมกันประจักษ์ชัดที่น้อมอย่างสงบสุข มีความสามัคคีปรองดองช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี และที่สำคัญมีผลิตภัณฑ์ซึ่งขึ้นชื่อประจำชุมชนคือ น้ำพริกรวมพล อาหารที่มีชื่อเสียงจนกลายเป็นสินค้า OTOP (บุญส่ง เรศสันติเยะ, 2553)

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร ได้มีการก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนตลาดพลู เพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ปลาตะเพียนสาน ผลิตสินค้าประเภทเครื่องสานโบราณ โดยนำโบราณมาสานด้วยกรรมวิธีจำเพาะจนเกิดเป็นรูปร่างปลาตะเพียน และตกแต่งเป็นลวดลายฉลุ ซึ่งเป็นลวดลายที่มีแรงบันดาลใจมาจากลวดลายช่องลมของเรือนไม้ นั่นคือ ลายขนมปังขิง เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีสีสันสวยงาม มีความประณีตงดงาม ในส่วนของลักษณะการดำเนินงานของกลุ่ม จะมีคำสั่งซื้อของลูกค้าโดยผู้นำกลุ่มรับสั่งสินค้าจากลูกค้าและส่งคำสั่งซื้อสินค้าไปให้แก่กลุ่มสมาชิกในวิสาหกิจชุมชนเพื่อทำการผลิตสินค้าตามคำสั่งซื้อที่ได้รับ ลูกค้าของกลุ่มแบ่งออกเป็นลูกค้าที่สั่งสินค้าครั้งละจำนวนมากเพื่อนำไปประดับตกแต่งสถานที่ ได้แก่ โรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร เป็นต้น

ฉัตรแดงสีพล ผู้ก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี

กรุงเทพมหานคร และผู้เชี่ยวชาญทางด้านการสาปปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร สอดคล้องกับ (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล, 2552) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการสาปปลาตะเพียนว่า เกิดจากการที่ตนเองได้ช่วยบุตรชายคนโตทำการบ้าน และเห็นว่าใบลานมีความสวยงามตามธรรมชาติ จึงเกิดความสนใจที่จะทดลองสาปปลาตะเพียนใบลาน โดยมีความคิดริเริ่มว่าต้องการฉลุลายให้ปลาตะเพียนसानั้นเกิดความสวยงามวิจิตรมากขึ้น จึงได้มีการฉลุเป็นลายขนมปังขิง ที่มาจากลายฉลุไม้ช่องลมของเรือนขนมปังขิง ในสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ลงไปที่ส่วนหางของปลาตะเพียนसान จนเกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของผลิตภัณฑ์

ขั้นตอนสำคัญของการสาปปลาตะเพียนใบลานนี้ เริ่มตั้งแต่การเตรียมใบลานให้มีความพร้อมสำหรับการสาปและการฉลุลาย คือ นำใบลานแห้งมาชุบน้ำ เช็ดให้แห้ง จากนั้นม้วน เป็นมัดกลม ทิ้งไว้ 1 คืน วันต่อมาก็ม้วนกลับด้าน เพื่อให้ทั้ง 2 ด้านแห้งเสมอกัน เป็นการป้องกันการเกิดเชื้อรา และทำให้ใบลานยืด หากจะนำมาฉลุลายก็นำใบลานม้วนนั้น นำผ้าชุบน้ำเช็ดแล้วม้วนกลับอีกครั้ง ทิ้งไว้ประมาณ 30 นาที ใบลานก็จะยืดตรง จากนั้นจึงนำมาฉลุลายได้ การยืดโดยใช้ความร้อนไม่เหมาะกับใบลาน เพราะจะทำให้แห้งกรอบ ไม่สามารถฉลุลายได้ คุณสมบัติพิเศษของใบลานนั้นคือ เส้นใยของใบลาน 2 ด้านไม่เหมือนกัน ด้านหนึ่งเป็นแนวตรง อีกด้านหนึ่งเป็นแนวขวาง ทำให้มีลักษณะของเส้นใยเป็นตาราง ซึ่งเหมาะแก่การฉลุลาย

ในส่วนของการส่งออกขายยังต่างประเทศนั้น ในบางประเทศไม่สามารถส่งออกผลิตภัณฑ์จากพืชได้ จึงมีการประยุกต์ปรับเปลี่ยนวัสดุที่ใช้สาปปลาตะเพียนเป็นผ้าทอของไทย อย่างเช่น ผ้าขาวม้า ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เครื่องแขวนปลาตะเพียนसानี้ ยังมีความเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อในเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ โชคลาภ การป้องกันสิ่งไม่ดี หรือสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ อีกทั้งยังมีความเชื่อในเรื่องของการเป็นสัญลักษณ์ของบุตรชาย และการอยู่กันอย่างเป็นครอบครัวอีกด้วย

ปลาตะเพียนसानใบลาน ผลงานของ อนุรักษ์ แดงสีพลนี้ มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่สามารถหาได้จากที่อื่น จนกระทั่งได้ชื่อว่าปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร ซึ่งเป็นผลงานที่ได้คิดค้นการฉลุลายขึ้นมาจากสิ่งที่ตนเองสนใจ และได้มีการศึกษาค้นคว้ามาอย่างละเอียด ผ่านการทดลองอย่างเป็น

ขั้นตอน และปรับปรุง จนเกิดเป็นผลงานที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับทั้งจากชาวไทยและชาวต่างชาติ

จากการที่คณะผู้วิจัยได้มีการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ จนมาถึงกระบวนการผลิตสื่อวีดิทัศน์ ซึ่งหมายถึง การเล่าเรื่องโดยใช้ภาพเคลื่อนไหว ทำหน้าที่หลักในการนำเสนอเนื้อเรื่องหรือเรื่องราวต่าง ๆ มีเสียงเข้ามาช่วยเสริมในส่วนของภาพเพื่อสื่อความหมาย สร้างความเข้าใจ สร้างความรู้สึกลึกซึ้งกับผู้ชม โดยสามารถจัดเก็บได้ในหลายรูปแบบและสามารถนำมาเผยแพร่ซ้ำได้หลายครั้ง เรื่องราวในวีดิทัศน์ มีการสื่อความหมายได้ตามวัตถุประสงค์หลักที่ตั้งเอาไว้ในแต่ละตอนของการถ่ายทำ อาทิ การนำเสนอเนื้อหา มาจัดทำเป็นรายการสั้น ๆ ใช้เป็นสื่อเพื่อการนำเสนอ การอธิบาย หรือเพื่อจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่ง ตามความต้องการของผู้ผลิต ดังนั้นการผลิตรายการวีดิทัศน์ ผู้ผลิตจำเป็นต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ด้านการวางแผนการผลิต การเตรียมการผลิต การใช้อุปกรณ์ในการผลิต และการประเมินผลการผลิต โดยกระบวนการผลิตสื่อวีดิทัศน์ แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนตามหลัก 4P ดังนี้

1. กระบวนการเตรียมการผลิต (Pre-Production)
2. กระบวนการผลิต (Production)
3. กระบวนการหลังการผลิต (Post - Production)
4. กระบวนการเผยแพร่ผลงาน (Presentation)

คณะผู้วิจัยได้มีการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ จนมาถึงกระบวนการผลิตสื่อ ในขั้นแรกต้องมีการเรียบเรียงบทวีดิทัศน์ (Script) ต่อมาคือการดำเนินการถ่ายทำ จากนั้นก็คือกระบวนการตัดต่อ ตรวจสอบผลงานเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ โดยเนื้อหาแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ 1). การนำเสนอข้อมูลของเขตนบุรี 2). การนำเสนอข้อมูลของชุมชนสามัคคีธรรม 3). การนำเสนอข้อมูลของวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุไทยลายวิจิตร และดำเนินการเผยแพร่ในช่องทางออนไลน์บนแพลตฟอร์ม (Platform) ยูทูบ (Youtube) เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2565

การผลิตสื่อวีดิทัศน์และนำเสนอในรูปแบบออนไลน์นี้ เกิดจากการที่คณะผู้วิจัยได้มีการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบของหนังสือ ตำรา เอกสาร รวมไปถึงการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เมื่อได้ข้อมูลตามที่ต้องการแล้วจึงนำมาสังเคราะห์เพื่อให้ได้มาซึ่งเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จนมาถึงกระบวนการ

ผลิตสื่อในขั้นแรกต้องมีการเรียบเรียงบทวิดีโอ (Script) ต่อมาคือ การดำเนินการถ่ายทำ จากนั้นก็คือกระบวนการตัดต่อ ตรวจสอบผลงานเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ และดำเนินการเผยแพร่ในช่องทางออนไลน์บนแพลตฟอร์ม (Platform) ยูทูบ (Youtube)

การนำเสนอสื่อวิดีโอ วิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุยหลายวิถีชีวิต แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร คณะผู้วิจัยได้มีการแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ 1) การนำเสนอข้อมูลของเขตธนบุรี 2) การนำเสนอข้อมูลของชุมชนสามัคคีธรรม และ 3) การนำเสนอข้อมูลของวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุยหลายวิถีชีวิต มีรายละเอียดดังนี้

1) การนำเสนอของเขตธนบุรี โดยมีบทวิดีโอที่มีเนื้อหาและข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประวัติของแขวงตลาดพลู เขตธนบุรี ประกอบภาพการเคลื่อนไหวโดยรวมของสภาวะแวดล้อมทั่วไป

2) การนำเสนอข้อมูลของชุมชนสามัคคีธรรม กล่าวถึงเนื้อหาทั่วไป และแนะนำชุมชน

3) การนำเสนอข้อมูลของวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุยหลายวิถีชีวิต มีเนื้อหานำเสนอข้อมูลของเริ่มแรกของการสนทนาปลาตะเพียน รวมถึงการสาธิตการสานปลาตะเพียนพอสังเขป

ข้อเสนอแนะ

จากการค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสังเกตการณ์ต่าง ๆ ที่คณะผู้วิจัยได้ประสบพบเจอ ทำให้ได้มาซึ่งข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทยและผลงานทางวิชาการ ดังนี้

เอกสารอ้างอิง

ณัฐธ แดงสีพล. ผู้ก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุยหลายวิถีชีวิต แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2565.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล. (2552). *วิสาหกิจชุมชน : กลไกเศรษฐกิจฐานราก*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรส โปรดักส์.

นงนุช ธนะรุ่งเรือง. อดีตประธานชุมชนสามัคคีธรรม และผู้มีความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและสินค้า OTOP ชุมชนสามัคคีธรรม แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, 21 สิงหาคม 2565.

บุญส่ง เรตสันเทียะ. (2553). *ปลาตะเพียนโบราณ : ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเกี่ยวกับความอยู่รอดในระบบการตลาดแบบเสรี*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐประศาสนศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

1. ควรมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการสานปลาตะเพียนโบราณฉลุยหลายวิถีชีวิตให้คนรุ่นหลังหรือผู้ที่สนใจ เพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาไทยให้แก่คนรุ่นใหม่

2. คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการถ่ายทอดการสานปลาตะเพียนโบราณฉลุยหลายวิถีชีวิต ควรมีการพัฒนาต่อยอด เพื่อเพิ่มความทันสมัย ทันสมัยนิยม เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคมากขึ้น

3. ชุมชนสามัคคีธรรม ยังมีสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่มีชื่อเสียงอีกมากมาย อาทิเช่น น้ำพริกรวมพล ของคุณนงนุช ธนะรุ่งเรือง อดีตประธานชุมชนสามัคคีธรรม และผู้มีความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและสินค้า OTOP ชุมชนสามัคคีธรรม ซึ่งมีความน่าสนใจในการรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นผลงานทางวิชาการ

4. แนวคิดและวิธีการสานปลาตะเพียนโบราณฉลุยหลายวิถีชีวิตนี้มีเอกลักษณ์ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ควรค่าแก่การนำมาสร้างสรรค์ผลงานทางด้านนาฏศิลป์ไทย เพื่อเป็นการเผยแพร่ให้บุคคลที่เข้าชมการแสดงได้รู้จักเครื่องแขวนปลาตะเพียนของ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาตะเพียนฉลุยหลายวิถีชีวิต แขวงตลาดพลู เขตธนบุรี จังหวัดกรุงเทพมหานคร ได้มากยิ่งขึ้น

5. ควรมีการวิจัยในด้านการส่งเสริมภาพลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาการสานปลาตะเพียนโบราณจากโบราณให้คงอยู่

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากโครงการค่ายอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ปีที่ 7 : สำรวจ รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศท้องถิ่นและวัฒนธรรมภูมิปัญญา

- ปรีชา อุยตระกูล. (2531). รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของหมอพื้นบ้านในสังคมชนบทอีสาน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิจิต นันทสุวรรณ. (2544). แผนแม่บทการพัฒนาวิสาหกิจ. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์.
- สมจินตนา จิรายุกุล วินัยธร วิชัยดิษฐ์ และวรรณนา โพธิ์ผลิ. (2560,มกราคม - มิถุนายน). “การพัฒนาการดำเนินงาน วิสาหกิจชุมชนเขตธนบุรีเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง” มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. วารสารวิจัยราชภัฏธนบุรี,4 (1), 27 -43.
- เสรี พงศ์พิศ. (2536). วัฒนธรรมพื้นบ้าน : รากฐานการพัฒนา, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 2. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.